

22% көрсеткішін едәуір азайта аламыз. Ол үшін мынадай ұсыныстар айтқым келеді:

1. Ескі ұшақтар мен тікұшақтардың ұшу операцияларын орындауына тыйым салу. Себебі ескірген ұшақтар ұшуды орындауға қауқарсыз келеді.
2. Метрологиялық құралдарды уақытылы тексеруден өткізу, уақытында оларды ауыстырып отыру;
3. Метролог мамандардың әрдайым квалификациядан өтуін міндеттеу;
4. Автоматтандыру. Адам жұмысын алмастыра алатын автоматтарды орнату.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Чинючин Ю. М. Методология и современные научные проблемы технической эксплуатации ЛА : учеб. пособие. М. : МГТК ГА, 2009.
2. Елисов Л. Н., Баранов В. В. Управление и сертификация в авиационной транспортной системе. М. : Воздушный транспорт, 2019.
3. Типовое положение о метрологической службе государственного органа управления, физического и юридического лица р РК 50.2.4-2002
4. “Wikipedia” энциклопедиясы:

ӘОЖ 338:512

ІШКІ АУДИТТІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Керлібек Диана Ержанқызы, Килибаев Еркебулан Омирлиевич

1k.e.o_77@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ "Стандарттау, сертификаттау және метрология"
кафедрасы, Астана қ. Қазақстан

Қазақстан Республикасы Президенті «Қазақстан-2050» стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты 2012 жылғы 14 желтоқсандағы Қазақстан халқына Жолдауында елде мемлекеттік аудиттің ең озық әлемдік тәжірибесін негізге ала отырып кешенді жүйе құрастыруды міндеттенді [1].

Авторлар [2] мақаласында қазіргі іскерлік ортада фирмалардың технологиялық өзгерістердің мүмкіндіктерін барынша пайдалану тәжірибесі көрсетілген. Бұл жағдай ішкі аудит қызметі құзыретті болып қалу және оның ұйымына пайдасын тигізу үшін үнемі жаңарып отыру керек дегенді білдіреді, демек, мақала тақырыбының өзектілі даусыз. Бүгінде ішкі аудиторлар корпорациялар мен ұйымдарда, сондай-ақ жеке өмірінде бақыланбайтын жаңа технологиялардың үнемі өсіп-жетілуін байқап отыр.

Б.А. Алибекова, Д.Б. Джаксылыкованың мақаласында Қазақстан Республикасында мемлекеттік аудиттің нормативтік-құқықтық реттелуінің екінші деңгейі, яғни мемлекеттік аудиттегі стандарттар жүйесі, оның ішінде халықаралық және отандық стандарттары қарастырылған. Жаһандану жағдайын ескере отырып жаңадан қалыптасып келе жатқан отандық стандарттар жүйесінің халықаралық стандарттар талаптарына сәйкестендіру өзекті мәселелердің бірі болып табылады [3].

Ішкі аудит басқарудың ажырамас бөлігі ретіндегі рөлі артып келеді. Өкінішке орай, бүгінгі таңда ішкі аудит көбінесе "постаудитке" бағдарланған, өйткені ол негізінен Қазақстан Республикасының бюджет және өзге де заңнамасын, сондай-ақ ұйымның ішкі нормативтік құжаттарын бұзушылықтарды анықтау және жою мақсатында жүргізіледі.

Қолданыстағы ішкі аудит жүйесі тұтастық пен жүйеліліктің болмауымен сипатталады. Отандық ұйымдардағы қолданыстағы ішкі аудит тиімділікті, нәтижелілікті және экономдылықты арттыруды қамтамасыз етпейді. Ол іс жүзінде бұзушылықтар мен кемшіліктердің алдын алуға бағытталмаған.

Өз кезегінде, алдыңғы қатарлы халықаралық тәжірибе ішкі аудит оқиғалар мен фактілерді "бақылауға" бағытталуы керек екенін көрсетеді. Ішкі аудит тігінен де, көлденеңінен де ұйымның бизнес-процестеріне енетін және барлық нәрсені көретін және жан-жақты болуы керек. Ішкі аудит қызметінде ішкі аудит қағидаттарының бұзылуына, аудиттің теріс нәтижесіне әкеп соғуы мүмкін шектеулер мен мүдделер қақтығысына жол беруге болмайды. Ішкі аудитор өз пікірін қатаң тексерілген құжаттар, фактілер мен оқиғалар негізінде ғана толық білдіреді. Оның дәлелді негізі сөзсіз, толық және даусыз болуы керек.

Ішкі аудиттің келесі негізгі проблемасы ішкі аудиттің әлсіз қаржылық-ресурстық қамтамасыз етілуімен күрделене түсетін ішкі аудиттің бүкіл жүйесі кадрларының теориялық және практикалық кәсіби даярлығының жеткіліксіз деңгейі болып табылады.

Нәтижесінде ішкі аудит органының біліктілігі төмен қызметкерлері жүргізетін сапасыз ішкі аудитті жүзеге асыруға байланысты көптеген проблемалар туындайды. Тәжірибе ішкі аудит органдарына ішкі аудиторлардың біліктілігін тұрақты негізде арттыру қажет екенін дәлелдейді. Бұл ретте біліктілікті арттыру жоспарын жыл сайын нақты ұйым үшін өзекті, пайдалы және маңызды, сондай-ақ ішкі аудит қызметкерлерінің өз міндеттерін, оның ішінде мемлекеттік және ағылшын тілдерін білуін жетілдіру бойынша өз міндеттерін табысты орындауы үшін қажет мәселелердің кең ауқымы бойынша инновацияларды ескере отырып бекіткен жөн.

Аудиттің бизнес-процестерін стандарттаусыз тиімді және ішкі аудитті жүзеге асыру мүмкін емес. Ішкі аудиторларға қазақстандық ішкі аудит стандарттарын қабылдауға не мүмкіндік береді? Біріншіден, стандарттар аудит рәсімдерін жүйелейді, екіншіден, стандарттар аудитті жүзеге асыруға және ресімдеуге бірыңғай талаптарды белгілейді, үшіншіден, стандарттар аудит сапасына, аудиторларды даярлау тәртібіне және олардың біліктілігін бағалауға бағалау өлшемдерін айқындайды.

Қазақстанның ішкі аудиторлар институты Қазақстанда халықаралық деңгейде танылған жалғыз қоғамдық ұйым болып табылады. Ол халықаралық ішкі аудиторлар институтының әдістемелік материалдарына қол жеткізе алады, оның мүшелері әртүрлі меншік нысандарындағы ұйымдардың ішкі аудит қызметтерінде жұмыс істейді.

Қазақстанда ішкі аудиторлар институтын құру халықаралық ішкі аудит стандарттарына сәйкес Қазақстан Республикасында ішкі аудит жүйесін дамыту кезеңінде өте өзекті. Қазіргі уақытта экономиканың мемлекеттік секторында ішкі аудиты енгізу бойынша құқықтық негіздер құру жөніндегі іс-шаралар басталды. Сондықтан Қазақстанның ішкі аудиторлар институтының әлеуеті, оның халықаралық ішкі аудиторлар институтымен және халықаралық сарапшылармен әріптестік байланысы халықаралық стандарттарға сәйкес ішкі аудитті дамыту бағыттарын айқындауға мүмкіндік береді.

Ішкі аудит саласындағы озық халықаралық және отандық тәжірибені зерделеу, халықаралық стандарттарға сәйкес ішкі аудит және бақылау жүйесін құру кезінде ресурстар ұтымды пайдаланылатын болады.

Жоғарыда аталған іс-шаралардың нәтижелері экономиканың мемлекеттік және мемлекеттік емес секторларында ішкі аудит жүйесін құру жөніндегі нақты ұсыныстарға айналады.

Қазақстанның ішкі аудит институтының мүшесі бола отырып, мен жақын арада Қазақстанның ішкі аудит институты Қазақстан Республикасында ішкі аудитті жетілдіру мен дамыту жөніндегі бірыңғай әдіснамалық орталыққайналатынына сенімдімін.

Аудиттің ауқымына, тақырыбына, мәселелеріне байланысты ішкі аудит мыналарға бөлінеді:

- кешенді-аудит, тексеру, талдау және нақты кезеңдегі қызмет бағыттары бойынша аудит объектілерін бағалау;

- тақырыптық-аудит, белгілі бір кезеңдегі жекелеген мәселелер немесе жекелеген операциялар бойынша аудит объектісінің қызметін тексеру, талдау және бағалау;

- қарсы-тексеру, активтер мен ресурстарды алушылар болып табылатын ұйымдарда, сондай-ақ ұйымның мақсаттары мен міндеттерін іске асыру процесіне қатысушыларда

белгілі бір мән-жайларды немесе операцияларды анықтау мақсатында нақты мәселелер бойынша негізгі аудит шеңберінде жүзеге асырылатын тексеру.

Ішкі аудит корпоративтік басқару жүйесінде шешуші рөл атқарады. Бұл ұйымдағы негіз мен қондырма арасындағы байланыстардың бірі. Ішкі аудит нәтижелері көбінесе қондырманың кемшіліктері мен қате есептеулерін көрсетеді. Сондықтан ұйымдағы құрылыс жұмыстары ішкі аудит органын өте жоғары бағалайды және оның пікірін тыңдайды.

Ішкі аудит органының басшысы қызметті жүзеге асыру кезінде ішкі аудит органының ішкі аудит қағидаттарын: тәуелсіздік, объективтілік, шынайылық, құзыреттілік, ашықтық және т. б. сақтауын қамтамасыз етуі тиіс. Тұтастай алғанда, ішкі аудит органының бизнес-процестерін аудит, талдау және бағалау кезінде шартты түрде ішкі аудит кезеңдеріне бөлуге болады. Атап айтқанда:

- бірінші кезең - ақпарат көздері айқындалады, аудит объектісіне қатысты ақпарат пен құжаттарды жинау, талдау жүзеге асырылады, жиналған ақпаратты алдын ала зерделеу және ішкі аудит, талдау, бағалау мәселелерін, нысанасын және ауқымын ашу үшін нәтижелерді жалпылау жүргізіледі.

- екінші кезең - нақты мақсаттар мен міндеттер айқындалады, ішкі аудит, талдау, бағалау жоспары мен бағдарламасы қалыптастырылады;

- үшінші кезең - ішкі іс-шаралар жүзеге асырылады, жоспар мен бағдарламаға сәйкес аудиторлық, аналитикалық, қажет болған жағдайда ішкі аудит, талдау, бағалау мәселелері, ауқымы мен мәні аралық нәтижелерге сүйене отырып кеңейтіледі немесе қысқартылады;

- төртінші кезең - өткізілген іс-шаралар негізінде ішкі аудиторлық, талдамалық, бағалау іс-шараларының нәтижелері қалыптастырылады, тиісті ұсынымдар әзірленеді;

- бесінші кезең - қорытынды аспектілері мен ұсынымдары бар аудит, талдау, бағалау қорытындылары ұйымның жоғары басшылығына қарауға және шешім қабылдауға жіберіледі [4].

Экономикалық дамудың қазіргі кезеңі басқару процестерін оңтайландыруға үнемі өсіп келе жатқан талаптармен сипатталады, олардың тиімділігін арттыру үшін функционалды және жоғары тиімді басқару жүйелерін дамыту қажеттілігі артып келеді. Кез келген компанияның қызметін жүзеге асыру - бұл біртұтас басқару жүйесі біріктіретін көптеген жүйелердің өзара әрекеттесуінің күрделі механизмі. Нәтижелерді бағалау және барлық құрамдас жүйелердің және тікелей басқару жүйесінің жұмыс істеу тиімділігін арттыруға жәрдемдесу мақсатында компанияларда бақылау, бағалау функциясын іске асыру қажет.

Қорытындылай келгенде, аудиторлар қажетті білім мен дағдыларға ие болуы керек, сонымен қатар өз көзқарастарын қорғай білуі, мәселенің мәнін анықтай білуі, табанды және өз қабілеттеріне сенімді болуы керек. Мұндай қасиеттердің жетіспеушілігімен аудиторлар аудиттелушілердің пікірлері мен қорытындыларына назар аударады және олардың объективтілігін сақтай алмайды.

Ішкі аудитор ішкі аудитпен тікелей байланысты емес, консультациялық қызметтердің кез келген түрін көрсеткен кезде абай болуы керек. Бұл жағдайда ішкі аудитордың объективтілігі және ықтимал мүдделер қақтығысы туралы мәселе туындайды. Кейбір елдерде компанияның ішкі аудиторларына ішкі аудиттен басқа компания шеңберінде қандай да бір қызметпен айналысуға Заңмен тыйым салынғаны кездейсоқ емес. Ішкі аудитор басқару шешімдерін қабылдайтын әртүрлі комитеттер мен комиссияларға тікелей қатысудан аулақ болуы керек (мысалы, жеткізушіні таңдау немесе жаңа компьютерлік жүйені сатып алу). Ішкі аудиторлар комитеттер мен комиссиялардың мүшесі бола алады, егер бұл шынымен қажет болса және тек кеңесші ретінде. Бұл ретте олар өздерінің кеңестерін орындау міндетті емес екенін басынан бастап анықтауы тиіс. Егер бұл орындалмаса, ішкі аудитор өзі шешім қабылдайтын жағдайға тап болуы мүмкін, яғни ол кеңесші емес, басшы болады. Бұл, әрине, компаниядағы ішкі аудиттің рөліне қайшы келеді.

Тәуекелге бағдарланған ішкі аудиттің ұсынылған әдістері мен модельдерін қолдану сыртқы аудит шығындарын азайта отырып және менеджментке кәсіпорын ішіндегі жүйелердің, процестер мен операциялардың сенімділігі мен тиімділік дәрежесін тәуелсіз бағалауды қамтамасыз ете отырып, оны кәсіпорында жүргізудің тиімділігін арттыруға ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. «Қазақстан-2050» стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» Қазақстан Республикасы Президентінің 2012 жылдың 14 желтоқсандағы Жолдауы –URL: <http://adilet.zan.kz> (Қарастыру күні: 14.11.2018ж.)
2. Туребаева Ж.К., Сейтбекова С.Т., Абдикулова Д.Б. Ішкі аудит жүйесіндегі инновациялар // Оңтүстік Қазақстан ғылым жаршысы. - 2022. – 161-166 б. (<https://auezov.edu.kz/media/attachments/2022/03/18/33-...-...-161-166.pdf>).
3. Б.А. Алибекова, Д.Б. Джаксылыкова Мемлекеттік аудиттегі стандарттар жүйесі // Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ хабаршысының экономикасериясы. - 2019. № 1. - 37-48 б.
4. Товма Н.А. Қазақстан Республикасында ішкі аудиттің даму // KazNU Bulletin. Economics series. № 3 (109). 2015. 199-204 б.

УДК 006

УЛУЧШЕНИЕ КАЧЕСТВА ПАССАЖИРСКИХ ПЕРЕВОЗОК В СООТВЕТСТВИИ С ЦЕЛЯМИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Турсункулова Б.А.

tursunkulova_banu@mail.ru

Студент ОП «СиС» Евразийского национального университета имени Л. Н. Гумилёва,
Астана, Казахстан

Киргизбаева К.Ж.

kirg_kam@mail.ru

Доцент кафедры «ССиМ» Евразийского национального университета имени Л. Н.
Гумилёва, Астана, Казахстан

Джаксымбетова М.А.

dzhaksymbetov@list.ru

Старший преподаватель кафедры «ССиМ» Евразийского национальный университет
имени Л. Н. Гумилёва, Астана, Казахстан

В современном обществе, где города становятся центрами интенсивной деятельности, улучшение транспортных систем становится стратегическим приоритетом. Увеличение числа горожан и растущая зависимость от транспорта подчеркивают важность создания устойчивых и эффективных средств пассажирской перевозки.

В свете растущих экологических проблем и климатических изменений, транспортные системы сталкиваются с требованием адаптации и внедрения принципов устойчивого развития. Это подразумевает улучшение качества услуг и снижение негативного влияния на окружающую среду. Однако устойчивость транспортных систем не ограничивается только экологическими аспектами. Высокий уровень обслуживания и удовлетворенность пассажиров являются ключевыми компонентами успешной транспортной стратегии. Улучшение качества пассажирских перевозок становится стратегическим подходом для удовлетворения потребностей современного общества.

Вопросы, связанные с пробками, загрязнением воздуха и ограниченной доступностью,